

BOŠ
BEOGRADSKA
OTVORENA
ŠKOLA

PROGOVORI O PREGOVORIMA

70–71/2021

Bilten o procesu pregovora
o pristupanju Srbije Evropskoj uniji

KOLUMNA STR. 13–15

O temama i klasterima, godinu dana kasnije
Fama oko metodologije, tišina oko pregovora

AKTUELNO STR. 19–21

Iskustvo EU dijaloga s mladima
Šta možemo da naučimo?

PREDSTAVLJAMO STR. 22–24

Rezolucija Evropskog parlamenta
za Srbiju
Oštre kritike i/ili realni zahtevi

GODINE BEZ REZULTATA

TEMA BROJA STR. 4–5

CIVILNO DRUŠTVO ZA
UNAPREĐENJE PRISTUPANJA
SRBIJE EVROPSKOJ UNIJI

Švedska
Sverige

- 3** | **PREGLED MESECA**
- 4** | **TEMA BROJA**
U Beogradu ništa novo
GODINE BEZ REZULTATA
- 6** | **INTERVJU**
Intervju, Elvira Kovač
Potreban fokus na vladavinu prava i funkcionisanje demokratskih institucija
- 10** | **U FOKUSU**
Rodna ravnopravnost, EU i Srbija
Dugo putovanje ka jednakosti
- 13** | **KOLUMNA**
O temama i klasterima, godinu dana kasnije
Fama oko metodologije, tišina oko pregovora
- 16** | **AKTUELNO**
Izazovi pandemije i budućnost obrazovanja
Za svako dete – bez diskriminacije
- 19** | **AKTUELNO**
Iskustvo EU dijaloga s mladima
Šta možemo da naučimo?
- 22** | **PREDSTAVLJAMO**
Rezolucija Evropskog parlamenta za Srbiju
Oštre kritike i/ili realni zahtevi

PRIJAVITE SE OVDE DA REDOVNO DOBIJATE MESEČNI BILTEN O PROCESU PREGOVORA SRBIJE SA EU

IMPRESUM

Izdavač: Beogradska otvorena škola (BOŠ)
Bulevar oslobođenja 177, 11000 Beograd, Srbija
www.bos.rs

Urednici: Jelena Jorgačević, Tamara Arsić i Branislav Cvetković

Autori: Bojana Džulović, Anja Jokić, Branislav Cvetković, Jelena Žunić Cicvarić, Radovan Cicvarić, Jovana Božičković, Andrijana Lazarević, Aleksandra Stojanović

Lektura: Marijana Milošević

Dizajn i prelom: Damir Matić

Ova publikacija je nastala u okviru projekta „Civilno društvo za unapređenje pristupanja Srbije Evropskoj uniji” koji Beogradska otvorena škola realizuje uz podršku Švedske. Stavovi i mišljenja autora izneti u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno i mišljenje Beogradske otvorene škole i donatora.

11. mart

Solidarnost na delu – Srbija dobija skoro 12 miliona evra od EU za borbu protiv virusa korona

U okviru Evropskog fonda solidarnosti Evropska komisija je namenila skoro 12 miliona evra Srbiji. Sredstva su namenjena stanovništvu, merama prevencije i kontroli širenja zarazne bolesti. Podrška koju dolazi iz Evropskog fonda solidarnosti ima cilj da doprinese neprekidnoj borbi protiv virusa, a istovremeno da ublaži finansijski pritisak na Republiku Srbiju. [Više...](#)

17. mart

Varhelji predstavio dokument o primeni nove metodologije proširenja EU na Srbiju i na Crnu Goru

Komesar za proširenje Evropske unije Oliver Varhelji predstavio je ambasadorima zemalja članica EU non-pejper dokument o primeni nove metodologije politike proširenja EU. Za Srbiju i Crnu Goru najznačajniji elementi non-pejpera su saznanja da dve zemlje kandidatkinje za članstvo neće moći da zatvore nijedno pregovaračko poglavlje u pristupnim pregovorima pre nego što ispune sva prelazna merila koja se odnose na vladavinu prava. [Više...](#)

19. mart

Novi amandmani na Bilčikov izveštaj: Snažna osuda napada na KRIK i CRTU

Poslanici Evropskog parlamenta iz poslaničkih grupa socijaldemokrata, liberala i zelenih podneli su nove amandmane na Bilčikov izveštaj o Srbiji. Podneti amandmani oštro osuđuju napade na istraživačke novinare portala KRIK i nevladinu organizaciju CRTA. Izveštaj je prethodno usvojio Odbor za spoljne poslove Evropskog parlamenta, a o novim amandmanima će se glasati na plenarnoj sednici. [Više...](#)

25. mart

Evropski parlament usvojio Izveštaj o Srbiji sa 538 glasova za i 69 glasova protiv

Evropski parlament je usvojio Izveštaj o izveštajima Evropske komisije o Srbiji iz 2019. i 2020. godine. Za usvajanje je glasalo 538 glasova, protiv je bilo 69, dok je 79 poslanika bilo uzdržano. Usvojeni izveštaj je u domaćoj javnosti privukao pažnju zbog broja amandmana koji su predlagani, ali i zbog sadržine tih amandmana. Najviše pažnje privukli su amandmani koji se odnose na afere: Krušik, Jovanjica, Savamala i Telekom. [Više...](#)

2. april

Prve vakcine iz COVAX inicijative stigle u Srbiju

U Srbiju je konačno stigao prvi kontingent vakcina koje su poručene i plaćene preko COVAX inicijative. Ovo je prva isporuka od ukupno 295.200 doza, a naredna isporuka se očekuje uskoro. COVAX program je već isporučio 30.000.000 doza vakcina širom sveta, a cilj Programa je da do kraja 2021. godine nabavi dve milijarde doza. [Više...](#)

U Beogradu ništa novo **GODINE BEZ REZULTATA**

Oba izveštaja – i onaj koji je sačinio Evropski parlament nedavno i onaj Evropske komisije od pre nekoliko meseci – izrazito su kritički nastrojeni prema celokupnoj situaciji u Srbiji, s tim što je izveštaj Evropskog parlamenta više politički obojen, dok izveštaj Evropske komisije možemo nazvati birokratskim. Suština i jednog i drugog izveštaja, bili oni politički ili birokratski je identična – stvari moraju da se menjaju nabolje ukoliko želimo u EU. A uporno se ne menjaju.

Novi Izveštaj o Srbiji koji je usvojio Evropski parlament ponovio je većinu stvari koje slušamo već više od decenije. Ipak, izrazito direktniji u odnosu na izveštaj Evropske komisije, ali i oštrij u odnosu na prethodne godine, još jednom je na videlo izneo i osvetlio sve unutrašnje i spoljnopolitičke izazove s kojima se Srbija suočava, a čije pomake nabolje ne uočavamo. Zahtevi su, iz godine u godinu, sve konkretniji i glasniji, strpljenje evropskih zvaničnika sve manje, a konkretnih i vidljivih rezultata vlasti u Beogradu nema na vidiku.

U novom Izveštaju se kao pozitivne strane ističu ekonomski napredak naše zemlje i unapređenje regionalne saradnje; u tim oblastima Srbija je pohvaljena. Ipak, spisak negativnih činjenica i stvari, na kojima je potrebno raditi i ostvariti napredak ukoliko želimo da postanemo punopravna članica Evropske unije, znatno je duži i kompleksniji.

Zahtev za političkim promenama je u prvom planu, a pre svih je kritika u najbitnijim oblastima: vladavina prava, sloboda medija, borba protiv korupcije i kriminala, oblastima koje su označene kao prioritetne, a u kojima se u pogledu ostvarenih rezultata čak i nazadovalo. Problemi u funkcionisanju pravosuđa, nepostojanje napretka u radu REM-a i RTS-a, koji nisu uspeli da povrate poverenje i verodostojnost u izveštavanju javnosti, korupcija kao stara boljka, i dalje su na meti oštih kritika koje dolaze iz Evropske unije. Bez konkretno ostvarenih rezultata u ovim oblastima EU vrata će nam još dugo ostati zatvorena.

Na podužem spisku izražava se i zabrinutost zbog načina rada i (ne)funkcionisanja Narodne skupštine Republike Srbije, u kojoj nema opozicije, ali i kojoj deo opozicionih stranka osporava

legitimitet. Bitna novina u dokumentu jeste otvoren poziv zvaničnog Brisela vlastima u Beogradu da razreši afere: Jovanjica, Krušik, rušenja u Savamali. Pored već dobro poznatih afera, u ovogodišnjem Izveštaju našli su se i amandmani evropskih poslanika o napadima na medijski portal KRIK, kao i na nevladinu organizaciju CRTA i njenu inicijativu Otvoreni parlament, koja već skoro deceniju prati rad parlamenta i narodnih poslanika. U ovom amandmanu se ističe da: „vređanje, zastrašivanje političkih protivnika i predstavnika medija od strane narodnih

Predstavnici vladajuće strane i zvaničnici u Srbiji su, kao i svaki put dosad, teško prihvatili kritiku. Odgovornost vlasti u Srbiji u odnosu na postignute rezultate, kao i svaki put dosad, nije ni sagledana.

poslanika Skupštine Srbije, predstavlja kršenje demokratske prakse i temeljnih vrednosti, što bi trebalo najoštrije osuditi”. Međutim, i pored ove otvorene kritike i poziva na osudu, rečnik narodnih poslanika u Narodnoj skupštini nije se mnogo promenio, a nema naznaka ni da će se menjati u narednom periodu.

Napadom na kritiku

Predstavnici vladajuće strane i zvaničnici u Srbiji su, kao i svaki put dosad, teško prihvatili kritiku. Da je Evropski parlament pristrasan i institucija nižeg ranga u odnosu na Evropsku komisiju i Evropski savet čuli smo

Izvor: portalnovosti.com

od premijerke Ane Brnabić i ministra spoljnih poslova Nikole Selakovića. Raznorazni lobisti, predstavnici različitih i suprotstavljenih ideologija imali su presudan uticaj da ovaj, više politički izveštaj, bude u potpunosti nerealan i pristrasan, kako su istakli. Odgovornost vlasti u Srbiji u odnosu na postignute rezultate, kao i svaki put dosad, nije ni sagledana.

Vratimo se, samo na trenutak, na instituciju od većeg poverenja – Evropsku komisiju. Ukoliko se podsetimo izveštaja ove institucije za Srbiju, od pre svega nekoliko meseci, zaključak je da su ocene skoro pa identične. I jedan i drugi izveštaj izrazito su kritički nastrojeni u odnosu na celokupnu situaciju u Srbiji, s tim što je izveštaj Evropskog parlamenta više politički obojen, dok izveštaj Evropske komisije možemo nazvati birokratskim. Suština i jednog i drugog izveštaja, bili oni politički ili birokratski je identična – stvari moraju da se menjaju nabolje ukoliko želimo u Evropsku uniju. Rezultati moraju biti vidljivi i merljivi. Reforme su prioritetne.

Članstvo u Evropskoj uniji i dalje stoji kao strateški pravac i jedan od najbitnijih ciljeva Srbije i nove Vlade. Ipak, u praksi se čini da taj cilj ostaje mrtvo slovo na papiru, budući da je, iz godine u godinu, приметно nazadovanje u oblastima koje

Bitna novina u dokumentu jeste otvoren poziv zvaničnog Brisela vlastima u Beogradu da razreši afere: Jovanjica, Krušik, rušenja u Savamali. Pored već dobro poznatih afera, u ovogodišnjem izveštaju našli su se i amandmani evropskih poslanika o napadima na medijski portal KRIK, kao i na nevladinu organizaciju CRTA i njenu inicijativu Otvoreni parlament, koja već skoro deceniju prati rad parlamenta i narodnih poslanika.

su ključne za pristupanje evropskoj porodici. Nezadovoljstvo evropskih zvaničnika i više je nego očigledno u Izveštaju, budući da se već skoro 15 godina ponavljaju jedni te isti problemi koje vlade u Beogradu ignorišu. Nezadovoljstvo je očigledno, problem i dalje stoje, rešenja nisu ni na vidiku, a EU je predaleko za građane Srbije.

*Bojana Džulović
Beogradska otvorena škola*

Intervju, Elvira Kovač

POTREBAN FOKUS NA VLADAVINU PRAVA I FUNKCIONISANJE DEMOKRATSKIH INSTITUCIJA

U ovom sazivu Narodne skupštine sve poslaničke grupe podržavaju evropske integracije Srbije u Evropsku uniju. Svi mi u tom procesu imamo odgovornost. Odgovornost da budemo svesni svoje uloge u njemu, odgovornost da se ponašamo u skladu s jasnim nadležnostima i obavezama koje proizilaze iz izbornog legitimiteta.

Veliki deo kritika upućenih u Rezoluciji Evropskog parlamenta odnosio se na atmosferu i funkcionisanje Narodne skupštine Republike Srbije. Izveštaj se osvrnuo na činjenicu da se parlament nije dugo sastajao za vreme vanrednog stanja, ali i da je novi saziv počeo s radom tek u oktobru, četiri meseca nakon parlamentarnih izbora. EP je pomenuo i napade koji su se za skupštinskom govornicom mogli čuti u prethodnom periodu, na medije i nevladine organizacije, ali i na predsedavajuću delegacije EP u Parlamentarnom odboru za stabilizaciju i pridruživanje, Tanju Fajon.

O Rezoluciji Evropskog parlamenta, budućem radu skupštinskog Odbora za evropske integracije razgovarali smo sa predsedavajućom ovim odborom Elvirom Kovač.

European Western Balkans: Veliki deo kritike na račun Narodne skupštine u Rezoluciji Evropskog parlamenta odnosio se na ponašanje poslanika i orkestrirane napade na medije i nevladine organizacije za skupštinskom govornicom, čime se krši novi Kodeks ponašanja. Da li se slažete da je Kodeks prekršen i šta je potrebno da bi se on primenjivao? Čak i da nije prekršen, da li mislite da nastupi koje smo mogli da vidimo, npr. o Kriku i Crti, mogu da se izbegnu u budućnosti?

Elvira Kovač: Položaj, nadležnosti, prava i dužnosti narodnih poslanika su regulisani Ustavom Republike Srbije, Zakonom o Narodnoj skupštini, kao i Poslovníkom Narodne skupštine, dakle ova pitanja su zakonski regulisana mnogo više nego u drugim državama. Kodeks ponašanja narodnih poslanika je podzakonski akt koji je nižeg ranga, koji je kao što mu i naziv kaže etički, ukazuje na moralne obaveze. Član 103. stav 2. Ustava Republike Srbije obezbeđuje slobodu govora i kaže da narodni poslanik ne može biti pozvan na krivičnu ili drugu

odgovornost za izraženo mišljenje ili glasanje u vršenju svoje poslaničke funkcije.

Ostale obaveze narodnih poslanika su regulisane i: Zakonom o Agenciji za sprečavanje korupcije, Zakonom o primanjima narodnih poslanika, kao i Zakonom o lobiranju. Inače, Kodeks daje mogućnost svakom pojedincu za podnošenje prijave za utvrđivanje odgovornosti.

Nije neophodno da objašnjavam razliku između Izveštaja Evropske komisije, s kojom vodimo pregovore i koja nam formuliše i takozvanu mapu puta, i Rezolucije Evropskog parlamenta, koje je političko telo i čije rezolucije nisu obavezne i kao takve predstavljaju artikulisane političke stavove različitih političkih grupa u Evropskom parlamentu.

Poslovníkom Narodne skupštine, čl. 105–112. regulisana su pravila ponašanja narodnih poslanika na sednici Narodne skupštine i odbora (član 116), tako što je zabranjena upotreba: psovki, uvredljivih izraza, dobacivanje, ometanje i prekidanje drugog govornika, ugrožavanje slobode govora drugog poslanika, neposredno obraćanje drugom narodnom poslaniku, iznošenje činjenica i ocena koje se odnose na privatni život drugih lica, a zabranjen je i fizički napad na drugo lice u zgradi Narodne skupštine. Takvo ponašanje se kažnjava disciplinski i novčano.

Narodna skupština Republike Srbije, na Osmoj sednici Drugog redovnog zasedanja u 2020. godini, održanoj 24. decembra

Izvor: europeanwesternbalkans.rs

2020. godine, donela je Odluku o usvajanju Kodeksa ponašanja narodnih poslanika, koji je stupio na pravnu snagu 1. januara 2021. godine.

Ovim kodeksom uspostavljaju se etički standardi ponašanja koje će narodni poslanici da poštuju i primenjuju u obavljanju poslaničke funkcije. Kodeksom se utvrđuju osnovna načela, opšte etičke vrednosti i pravila ponašanja narodnih poslanika, javnost rada, poverljivo savetovanje o primeni Kodeksa, sprovođenje obuka za narodne poslanike, kao i mere za slučaj povrede Kodeksa.

EWB: Jedan deo Rezolucije ocenili ste kao neuravnotežen, u delu u kome se konstatuje da je potrebno sprečiti stvari kao što su spajanje tačaka dnevnog reda, korišćenje hitne procedure i podnošenje amandmana u cilju ometanja rasprave. Ove prakse su приметно smanjene u poslednje vreme, ali da li imate utisak da se one neće lako vratiti jednom kada u parlamentu bude više opozicije?

EK: Činjenica je da je drastično smanjen broj akata koji se donose po hitnom postupku, što se tiče zakona to su samo pred kraj godine bile izmene Zakona o zaraznim bolestima i rebalans, dakle zaista hitne stvari, a od početka godine se svaki put sačeka da prođe najmanje 15 dana od kada predlog akta stigne u skupštinsku proceduru pre nego što se uvrsti na dnevni red. Spaja se najviše dve ili nekoliko, i to isključivo tematski srodnih tačaka. Ako pratite sednicu, vidite da skoro da i nema amandmana.

Ne vidim zašto bi se te prakse vratile kada u parlamentu bude više opozicije. Podsetila bih da je okidač za najveću poslaničku grupu da počne s podnošenjem amandmana bila upravo zloupotreba od strane opozicije koja je više od dve godine

podnosila u proseku 150 do 200 predloga za dopunu dnevnog reda kao vid opstrukcije i produženja sednice za po jedan dan.

Videli smo da su u poslednjem Izveštaju Evropske komisije pohvaljeni koraci preduzeti ka rešavanju nedostataka u radu kao što su smanjenje hitnih postupaka i prethodnih praksi vršenja opstrukcije u radu parlamenta. Želela bih da naglasim da je nastavljeno s raspravljanjem o godišnjim izveštajima nezavisnih regulatornih tela. U sklopu kontrolne uloge Narodne skupštine povećan je broj organizovanih javnih slušanja, kao i razmatranje periodičnih izveštaja ministarstava na odborima Narodne skupštine.

EWB: Kako će odbor koji predvodite postupati u budućnosti kada je u pitanju Rezolucija Evropskog parlamenta? Predsednik Skupštine Ivica Dačić je najavljivao da bi Narodna skupština mogla da donese svoju rezoluciju kao odgovor na rezoluciju. Da li će to biti urađeno? Da li mislite da je to adekvatan odgovor i kakvu to poruku šalje?

EK: Kao što je to poznato, Narodna skupština Republike Srbije je 28. decembra prošle godine prvi put ikada na plenarnoj sednici raspravljala o Izveštaju Evropske komisije o napretku, i usvojila zaključke koje su predložili narodni poslanici, članovi Odbora za evropske integracije povodom predstavljanja ovog dokumenta.

Mislim da nije neophodno da objašnjavam razliku između Izveštaja Evropske komisije s kojom vodimo pregovore i koja nam formuliše i takozvanu mapu puta i Rezolucije Evropskog parlamenta, koje je političko telo i čije rezolucije nisu obavezne i kao takve predstavljaju artikulisane političke stavove različitih političkih grupa u Evropskom parlamentu.

Svakako je u planu da matični Odbor za evropske integracije razgovara o ovoj rezoluciji, a što se tiče rasprave u plenumu, u toku su političke konsultacije o tome na koji način, naravno u potpunosti u skladu s Poslovníkom Narodne skupštine, možemo da organizujemo eventualnu plenarnu sednicu, možda i u vidu sednice s poslaničkim pitanjima na aktuelnu temu.

EWB: Poslednji izveštaj o sprovođenju Nacionalnog programa za usvajanje pravnih tekovina donet je u septembru 2019. godine. Od tada ne postoje izveštaji koji pokazuju nivo usklađenosti naših zakona s pravnim zakonodavstvom EU. Da li ćete kao odbor zatražiti od Ministarstva da ovaj izveštaj podnese Narodnoj skupštini?

EK: Odbor za evropske integracije, i ja kao njegova predsednica, imamo odličnu saradnju s Ministarstvom za evropske integracije. Upravo u četvrtak, 1. aprila nam je bila ministarka Jadranka Joksimović na sednici na kojoj smo razmatrali Izveštaj o pregovorima o pristupanju Republike Srbije Evropskoj uniji tokom predsedavanja SR Nemačke (jul–decembar 2020. godine) o čemu smo podneli Izveštaj Narodnoj skupštini.

Jačanje investicija i ekonomskog rasta na Zapadnom Balkanu i Srbiji biće moguće jedino ako se vlade čvrsto obavežu i primene reforme zasnovane na evropskim vrednostima. Reč je o strukturnim ekonomskim reformama, jačanju vladavine prava, borbi protiv korupcije i poboljšanju javne administracije. To mora da bude ispunjeno da bi zemlje regiona napredovale ka Evropskoj uniji.

Što se tiče Izveštaja o sprovođenju NPAA, Odbor je na 74. sednici, održanoj 19. februara 2020. godine, razmotrio i usvojio Izveštaj o sprovođenju Nacionalnog programa za usvajanje pravnih tekovina EU (NPAA) za treće tromesečje 2019. godine.

U kontaktu smo s Ministarstvom za evropske integracije i očekujemo da ovi izveštaji o sprovođenju NPAA, nakon što budu usvojeni na Vladi, budu poslani i nama na razmatranje. Svakako da je pandemija covid-19, koja je obeležila celu 2020. godinu i još uvek traje, izazvala kašnjenje i zastoj u celom svetu, ali se sve naše državne institucije trude da svoje zadatke obave blagovremeno, uprkos okolnostima koje nam ne idu naruku.

EWB: Na koje načine Odbor za evropske integracije može da pomogne proces pristupanja u narednom periodu?

EK: Proširenje predstavlja jednu od najuspešnijih politika Evropske unije, ali ono, nažalost, trenutno nije prioritet, već je Evropska unija okrenuta traženju rešenja za vlastite probleme, koji su počeli ekonomskom, a nastavili s krizom unutrašnjih odnosa, što je sve pojačano migrantskom krizom, Bregzitom, odnosima sa SAD, Rusijom i Kinom, a tokom ove godine i pandemijom covid-19.

Jačanje investicija i ekonomskog rasta na Zapadnom Balkanu i Srbiji biće moguće jedino ako se vlade čvrsto obavežu i primene reforme zasnovane na evropskim vrednostima. Reč je o strukturnim ekonomskim reformama, jačanju vladavine prava, borbi protiv korupcije i poboljšanju javne administracije. To mora da bude ispunjeno da bi zemlje regiona napredovale ka Evropskoj uniji.

Sada je potreban fokus na reforme, posebno na vladavinu prava i funkcionisanje demokratskih institucija koje su ključne za evropsku perspektivu i napredak regiona, kao i na jačanje parlamenata i parlamentarne demokratije. Zatim, to su i ekonomski oporavak, regionalna saradnja i pomirenje. Problem ne predstavlja usaglašavanje nacionalnog sa evropskim zakonodavstvom već implementacija zakona iz datih oblasti.

U ovom sazivu Narodne skupštine sve poslaničke grupe podržavaju evropske integracije Srbije u Evropsku uniju. Svi mi u tom procesu imamo odgovornost. Odgovornost da budemo svesni svoje uloge u njemu, odgovornost da se ponašamo u skladu s jasnim nadležnostima i obavezama koje proizilaze iz izbornog legitimiteta.

Narodna skupština, Vlada, kao i drugi državni organi saglasni su da je proces evropskih integracija Srbije, koji vodi ka članstvu Srbije u Evropskoj uniji, zapravo proces unutrašnjih reformi na postizanju stabilnih demokratskih institucija i tržišne ekonomije zasnovane na konkurentnosti i znanju.

Kada govorimo o ulozi Odbora u procesu evropskih integracija Republike Srbije, jasno je da u ovom procesu ima prevashodno kontrolnu ulogu i da u svom radu ispunjava obaveze usklađivanja zakonodavstva iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, kao i obaveze iz Nacionalnog programa za usvajanje pravnih tekovina Evropske unije. Odbor je razvio i kontrolne mehanizme nad radom Vlade u procesu pregovora o pristupanju

INTERVJU

Republike Srbije Evropskoj uniji, kroz razmatranje predloga pregovaračkih pozicija i izveštaja o toku pregovora koje Vlada šestomesečno podnosi Narodnoj skupštini.

Posebno važan aspekt našeg rada je parlamentarna diplomatija, koja otvara prostor za politički dijalog i razmatranje različitih pitanja i iz procesa evropskih integracija. Kroz parlamentarnu diplomatiju se olakšava proces približavanja Evropskoj uniji, u saradnji pre svega s državama regiona, državama članicama Evropske unije, parlamentarnim skupštinama evropskih i međunarodnih organizacija i naravno, Evropskim parlamentom.

EWB: Vaša stranka, Savez vojvodanskih Mađara, pridružena je članica Evropske narodne partije (EPP) odakle je nedavno istupila partija Fides, sa kojom blisko saradujete. Da li Vaša stranka ostaje u EPP, razmatrate li reviziju odnosa s tom evropskom strankom?

EK: Kao što znate, i najbliži partner Fidesa, Demohrišćanska narodna stranka je ostala u Evropskoj narodnoj partiji, a i naš koalicioni partner, Srpska napredna stranka je u istoj porodici, stoga ostajemo u EPP, ne razmišljamo o reviziji našeg odnosa.

*Intervju je preuzet sa portala
European Western Balkans.*

Rodna ravnopravnost, EU i Srbija

DUGO PUTOVANJE KA JEDNAKOSTI

Rodna ravnopravnost: promovisanje jednake ekonomske nezavisnosti za žene i muškarce, smanjivanje razlike u platama među polova, unapređivanje rodne ravnoteže u procesima donošenja odluka, okončanje rodno zasnovanog nasilja i promocija rodne ravnopravnosti izvan same Evropske unije.¹

Jedan od osnovnih principa na kojima počiva Evropska unija je rodna ravnopravnost. On datira još iz 1957. godine, kada je Rimski ugovor, jedan od osnivačkih, obuhvatio koncept pravične zarade za isti rad.² Prethodnih nekoliko decenija, osim na jednakoj naknadi za muškarce i žene, Evropska unija i njene članice radile su na: uređivanju zakonodavnih okvira koji se odnose na jednak tretman, uključivanje rodne perspektive u javne politike, kao i na kreiranje posebnih mera za unapređenje položaja žena.

Pitanje rodne ravnopravnosti dobilo je 2019. godine novi zamah izborom prve predsednice Evropske komisije, Ursule fon der Lajen. Kako je istakla u svojim političkim smernicama: jednakost za sve i jednakost u svakom smislu predstavlja jedan od glavnih prioriteta Komisije.³

Takođe, 5. marta 2020. Evropska komisija objavila je: „Uniju ravnopravnosti: Strategiju rodne ravnopravnosti 2020–2025“, kao prvu strategiju Komisije u oblasti ravnopravnosti koja podrazumeva ispunjavanje obaveza koje je predsednik/predsednica preuzeo/preuzela u svojim političkim smernicama.⁴

Strategija rodne ravnopravnosti koja važi za period 2020–2025 ima cilj: postizanje rodno ravnopravne Evrope u kojoj su rodno zasnovano nasilje, polna diskriminacija i strukturna nejednakost žena i muškaraca stvar prošlosti. Evropa u kojoj su žene i muškarci, devojčice i dečaci u svojoj različitosti jednaki.⁵

Strategija se zasniva na šest tema:

- Sloboda od nasilja i stereotipa;
- Uspeh u rodno ravnopravnoj ekonomiji;
- Ravnopravnost u vodećim položajima u svim područjima društva;
- Rodno osveštena politika i intersekcionalna perspektiva EU politika;
- Finansiranje mera za postizanje napretka u rodnoj ravnopravnosti u EU;
- Zauzimanje za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena širom sveta.

Mada je rodna ravnopravnost jedna od temeljnih vrednosti Unije do danas nijedna država članica nije je u potpunosti postigla, a ka njenom ostvarenju se sporo napreduje. Kako se i u Strategiji navodi, veliki broj žena i devojčica doživeo je neki oblik seksualnog nasilja, uključujući i genitalno sakaćenje; postoji razlika u stopi zaposlenosti i platama muškaraca i žena, obimu neplaćenog rada i drugo.

Mada je rodna ravnopravnost jedna od temeljnih vrednosti Unije do danas nijedna država članica nije je u potpunosti postigla, a ka njenom ostvarenju se sporo napreduje. Kako se i u Strategiji navodi, veliki broj žena i devojčica doživeo je neki oblik seksualnog nasilja, uključujući i genitalno sakaćenje; postoji razlika u stopi zaposlenosti i platama muškaraca i žena, obimu neplaćenog rada i drugo.

¹ https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality_en

² <http://www.genderequality.ie/en/GE/Pages/WP13000032>

³ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_358

⁴ ibid.

⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2020%3A152%3AFIN>

Izvor: Tanjug

Žene u Srbiji danas

Evropska komisija je 2011. godine usvojila Konvenciju o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, poznatu još i kao Istanbulska konvencija. Srbija je 2013. godine donela Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici,⁶ čime se naša država obavezala da će se na sistemski način baviti pitanjem rodno zasnovanog nasilja.

U Izveštaju Ekspertske grupe Saveta Evrope za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO) za 2020. godinu⁷ istaknut je pozitivan uticaj zakona na postupanje sa slučajevima nasilja u porodici, kao i osnivanja Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost Republike Srbije, na čijem je čelu prof. dr Zorana Mihajlović. Izveštaj, međutim, pominje i niz oblasti koje je potrebno unaprediti poput, zakonodavnog okvira i finansijske podrške koji bi bili usmereni na suzbijanje rodno zasnovanog nasilja.

6 http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2012/11/images_files_zakon%20o%20potvrđivanju%20konvencije%20saveta%20evrope%20o%20sprečavanju%20i%20borbi%20protiv%20nasilja%20nad%20zenama%20i%20nasilju%20u%20porodici.pdf

7 <https://rm.coe.int/executive-summary-and-recommendations-in-serbian/pdfa/16809987eb>

Uočljivo je da je položaj mladih žena nepovoljniji u odnosu na položaj mladih muškaraca, kao i da se njihova percepcija kada su u pitanju položaj žena i rodna ravnopravnost u Srbiji razlikuju. Mlade žene značajno više smatraju da je njihov položaj nejednak i da je sistem diskriminišući. One još smatraju da zarađuju manje nego mladi muškarci kada je reč o istim pozicijama, a 54,9% ukupnog broja nezaposlenih mladih (102.895) čine žene.

Žene su, a posebno mlade žene, izložene strukturnoj diskriminaciji zbog patrijarhalnog ustrojstva većine društava, pa tako i našeg. One su često među najmarginalizovanim i najranjivijim grupama mladih.

Kako bi mapirala položaj i potrebe mladih, Krovna organizacija mladih Srbije (KOMS) svake godine sprovodi nekoliko istraživanja koja mapiraju različite aspekte njihovih života. Takođe, KOMS kroz svoja istraživanja nastoji da doprinese rodnoj ravnopravnosti, rodnom diversifikacijom podataka u ovim istraživanjima. To nama, kao i svim relevantnim akterima omladinske politike, pomaže da sagledamo na koji način se u okviru istih oblasti položaj i stavovi mladih žena i muškaraca razlikuju.

Izvor: **European Parliament**

Uočljivo je da je položaj mladih žena nepovoljniji u odnosu na položaj mladih muškaraca, kao i da se njihova percepcija kada su u pitanju položaj žena i rodna ravnopravnost u Srbiji razlikuju. Mlade žene značajno više smatraju da je njihov položaj nejednak i da je sistem diskriminišući. One još smatraju da zarađuju manje nego mladi muškarci kada je reč o istim pozicijama,⁸ a 54,9% ukupnog broja nezaposlenih mladih (102.895) čine žene. Ovo je samo delić podataka koji ukazuju na njihov nepovoljan položaj, kao i na potrebu za kontinuiranom borbom za ostvarenje i očuvanje rodne ravnopravnosti kako u Srbiji tako i u Evropskoj uniji.

*Anja Jokić,
Krovna organizacija mladih Srbije*

INDEKS RODNE RAVNOPRAVNOSTI, 2020

Razočaravajuća statistika po pitanju rodne ravnopravnosti ogleda se i u Indeksu rodne ravnopravnosti EU za 2020. godinu, pa su tako države članice u proseku imale 67,9 od 100 bodova.¹ Indeks rodne ravnopravnosti meri rodne razlike na nacionalnom nivou zemalja članica EU na osnovu: ekonomskih, političkih, obrazovnih i zdravstvenih kriterijuma. Ocena 0 ukazuje da ne postoji rodna ravnopravnost, dok ocena 100 znači da je rodna ravnopravnost postignuta. Vodeća zemlja prošle godine je bila Švedska sa 83,8 poena. Danska i Francuska bile su druga i treća na listi. Zemlje koje se nalaze na dnu liste bile su: Grčka, Mađarska i Rumunija. Ne iznenađuje ni loša pozicija Poljske koja se sa 55,8 poena nalazi takođe pri dnu liste.

¹ <https://www.statista.com/statistics/1209683/the-eu-gender-equality-index-by-country/>

⁸ <https://koms.rs/wp-content/uploads/2020/09/Alternativni-izves%CC%8Ctaj-o-polo%C5%BEaj-i-potrebama-mladih-u-RS-2020.pdf>

O temama i klasterima, godinu dana kasnije

FAMA OKO METODOLOGIJE, TIŠINA OKO PREGOVORA

U decembru 2019. godine Srbija je poslednji put otvorila novo pregovaračko poglavlje. Naznake da bi se stvari mogle pokrenuti dao je Augusto Santos Silva, šef portugalske diplomatije, čija zemlja predsedava Savetu EU. Međutim, uvek otvoreno pitanje je spremnost Srbije za ispunjenje kriterijuma i napredak u oblasti vladavine prava. Da li će zbog finansijske nagrade, koja se dobija ukoliko se kriterijum ispune, Srbija povući konkretne korake u cilju demokratizacije društva ili će samo bolje maskirati lošu situaciju u svom dvorištu?

Nova metodologija – stara sintagma za bajatu vest. Prošla je godina od kada su države članice Evropske unije u okviru zaključaka Saveta EU, a na predlog Evropske komisije, usvojile promenu metodologije politike proširenja EU. Od tada sintagma nova metodologija odzvanja u domaćoj javnosti, a čini se da je zaboravljeno u kom kontekstu, s kojim ciljem je usvojena i na koga se ona odnosila.

Podsećanja radi, oktobra 2019, Francuska blokira otvaranje pristupnih pregovora Severne Makedonije i Albanije sa Evropskom unijom, ne obazirajući se na pozitivne ocene Evropske komisije i Evropskog parlamenta. Narednog meseca iste godine, Francuska predlaže promenu metodologije pristupnih pregovora. Principi na kojima se zasnivao predlog bili su: postepeno pristupanje u fazama, uslovljavanje i striktniji uslovi za prelazak iz jedne u drugu fazu, vidljivija korist (finansijska, politička) za države kandidate ukoliko ispunjavaju propisane uslove i konačno, reverzibilnost procesa. Predlog su podržale ostale države članice i nakon nepuna tri meseca, netipično brzo za evropsku administraciju, usvojena je nova metodologija politike proširenja.

Vodič kroz novu metodologiju

Najbitnija promena metodologije se odnosi na strukturu i otvaranje pregovarački poglavlja. Poglavlja sada nisu zasebne celine koje se nasumičnim redosledom otvaraju, već postoji određeno pravilo. Poglavlja su podeljena u grupe ili tzv. klaster. Tematski bliska poglavlja čine šest klastera: Osnovna poglavlja; Unutrašnje tržište; Konkurencija i inkluzivni rast; Zelena agenda i održiva povezanost; Resursi, poljoprivreda i kohezija; Spoljni odnosi.

Potencijalni problem državama kandidatima može praviti mogućnost reverzibilnosti procesa pregovora. Ukoliko se primeti da je kandidat nazadovao u oblastima koje je zatvorio i za koje je dobio finansijski podsticaj, postoji mogućnost ponovnog otvaranja te oblasti ili, još rigoroznije, pregovori se mogu prekinuti. Zbog toga je predviđeno da se ceo proces stavi pod jaču političku kontrolu tako što će se intenzivirati ministarski kontakti država kandidata i država članica EU kroz međuvladine konferencije.

Klasteri se otvaraju kao celina i o svim poglavljima u okviru klastera se pregovara istovremeno. Prvi se otvara, a poslednji se zatvara prvi klaster u kojem se nalaze osnovna poglavlja. Među njima dva najznačajnija su Poglavlje 23 – pravosuđe i osnovna prava i Poglavlje 24 – pravda, sloboda i bezbednost. Otvaranjem klastera i ispunjavanjem kriterijuma za svaki od klastera, Evropska unija postepeno uključuje kandidata u svoje politike. Ukoliko država ispuni sve kriterijume iz određenog klastera, dobiće novčanu nagradu koju treba da iskoristi za unapređenje oblasti klastera, ali i pravo da učestvuje u kreiranju politika Evropske unije u datoj oblasti. Predviđeno vreme od otvaranja do zatvaranja grupe poglavlja je godinu dana.

Potencijalni problem državama kandidatima može praviti mogućnost reverzibilnosti procesa pregovora. Ukoliko se primeti da je kandidat nazadovao u oblastima koje je zatvorio i za koje je dobio finansijski podsticaj, postoji mogućnost ponovnog

otvaranja te oblasti ili, još rigoroznije, pregovori se mogu prekinuti. Zbog toga je predviđeno da se ceo proces stavi pod jaču političku kontrolu tako što će se intenzivirati ministarski kontakti država kandidata i država članica EU kroz međuvladine konferencije.

A šta sve ovo znači za Republiku Srbiju?

O pregovorima ni reč

Nova metodologija, usvojena kako bi se francusko *non* početku pregovora sa Severnom Makedonijom i Albanijom pretvorilo u *oui*, inicijalno se odnosila samo na ta dva kandidata za članstvo. Zemlje koje su već bile u procesu pregovora imale su opciju da biraju. Shodno tome, Srbija je imala određene ruke da izabere da li će svoje poodavno započete (21. januara 2014. godine) pristupne pregovore po staroj metodologiji, prevesti na promenjenu metodologiju.

Kako to u Srbiji obično biva, zvaničnu Odluku o tome nije donela Vlada na predlog resornog ministarstva, koja je zadužena za vođenje spoljne politike Srbije, nego Predsednik Srbije koji je neformalno zadužen za gotovo sve. Posle sastanka sa, gle čuda, francuskim predsednikom Emanuelom Makronom, Aleksandar Vučić je početkom jula 2020. godine izjavio da će

Srbija je imala određene ruke da izabere da li će svoje poodavno započete pristupne pregovore po staroj metodologiji, prevesti na promenjenu metodologiju. Kako to u Srbiji obično biva, zvaničnu Odluku o tome nije donela Vlada na predlog resornog ministarstva, koja je zadužena za vođenje spoljne politike Srbije, nego Predsednik Srbije koji je neformalno zadužen za gotovo sve.

Srbija prihvatiti novu metodologiju. Podsećanja radi, u tom trenutku su se odvijali nasilni protesti u Beogradu, dok je nekoliko dana kasnije trebalo odmrznuti pregovore Beograda i Prištine. Ruku na srce, teško je zamislivo bilo da će EU sa Severnom Makedonijom i Albanijom pregovarati po jednim pravilima, a sa Srbijom i Crnom Gorom po drugim pravilima.

Nakon neispoštovanih osnovnih procedura o odluci prelaska na revidiranu metodologiju, ostalo je srpskom javnom mnenju razjasniti kako će se izvesti prelazak s jedne na drugu metodologiju. Srbija je do danas otvorila 18 od 35 pregovaračkih poglavlja. Dva su privremeno zatvorena. Kada se 35 poglavlja prebaci u klastere, Srbija ima otvoren samo prvi, osnovni klaster u kojem se nalaze najbitnija poglavlja, poput 23. i 24. Klasterima

nisu obuhvaćena poglavlja 34 – institucije i 35 – ostala pitanja (čitaj Kosovo), ona ostaju zasebna. Dijalog Beograda i Prištine, ostaje otvoreno kao Poglavlje 35 sve vreme pregovora.

Uoči godišnjice predstavljanja nove metodologije, Ministarstvo za evrointegracije se oglasilo o pristupnim pregovorima i nači-

////////////////////////////////////
Metodologija je unela novine u način pregovora, ali u praksi, nažalost, nismo ništa suštinski novo videli. Možda će se nakon juna dinamika ubrzati, a do tada živimo situaciju u kojoj je fama oko metodologije vratila pregovore sa Evropskom unijom u fokus. Međutim, dok se priča o metodologiji, o pristupnim pregovorima niko da konkretno progovori.
////////////////////////////////////

nu pripreme Srbije za nova pravila igre. Ministaraka Jadranka Joksimović objasnila je da njen resor osniva dva nova sektora u svojoj unutrašnjoj strukturi. Jedan će biti zadužen za vladavinu prava i političke kriterijume nove metodologije, dok će drugi biti zadužen za klaster 4 (Zelena agenda), koji je za Srbiju ozbiljan izazov. Po odluci ministarstva, svaki od šest klastera će u srpskom pregovaračkom timu imati svog koordinatora. U istom obraćanju javnosti ministarka Jadranka Joksimović je razrešila dilemu ko će biti novi šef pregovaračkog tima Srbije. Naime, upravo će ministarka Jadranka Joksimović na toj poziciji biti naslednica Tanje Mišćević koja se povukla septembra

2019. godine. Samo još pregovori da se pomere s mrtve tačke. U decembru 2019. godine Srbije je poslednji put otvorila novo pregovaračko poglavlje. Naznake da bi se stvari mogle pokrenuti dao je Augusto Santos Silva, šef portugalske diplomatije, čija zemlja predsedava Savetu EU. Za kraj portugalskog predsedavanja, u junu je planirana međuvladina konferencija na kojoj bi Srbija mogla da otvori jedan od klastera. Međutim, uvek otvoreno pitanje je spremnost Srbije za ispunjenje kriterijuma i napredak u oblasti vladavine prava. Da li će zbog finansijske nagrade, koja se dobija ukoliko se kriterijum ispune, Srbija povući konkretne korake u cilju demokratizacije društva ili će samo bolje maskirati lošu situaciju u svom dvorištu, ostaje nam da vidimo. Svakako, metod štapa i šargarepe je ponovo upalio. Sada je na spremnosti, odlučnosti i sposobnosti Srbije da pokaže koliko može da napreduje, uprkos ocenama međunarodnih istraživačkih centara u kojima piše da Srbija, generalno gledano, nazaduje.

Metodologija je unela novine u način pregovora, ali u praksi, nažalost, nismo ništa suštinski novo videli. Možda će se nakon juna dinamika ubrzati, a do tada živimo situaciju u kojoj je fama oko metodologije vratila pregovore sa Evropskom unijom u fokus. Međutim, dok se priča o metodologiji, o pristupnim pregovorima niko da konkretno progovori.

*Branislav Cvetković,
Beogradska otvorena škola*

Izazovi pandemije i budućnost obrazovanja

ZA SVAKO DETE – BEZ DISKRIMINACIJE

Iako je potencijal digitalnog učenja značajan, veliki broje dece nije mogao da se obrazuje na ovaj način, što se negativno odrazilo na njihovo učenje, kao i sposobnost da izgrade veštine koje su im neophodne za život. Dodatno se produbio digitalni jaz među decom, a slabost obrazovnog sistema i njegova nemogućnost da se prilagodi postala je vidljivija.

Pandemija covid-19 promenila je kontekst u kojem ljudi žive, uče i komuniciraju. U nameri da zaustave širenje pandemije mnoge zemlje su privremeno zatvorile obrazovne institucije ili su prešle na onlajn-nastavu. Obrazovni sistem je tako, relativno brzo, bio prinuđen da iznalazi alternative dosadašnjem učenju koje se odvijalo licem u lice.

Kako pandemija traje već dugo, a pritom je neizvesno i kada će se završiti, može samo da se pretpostavi koliko će štetnih posledica ostaviti na decu i mlade, kako u oblasti obrazovanja tako i kada je reč o: socijalnim, psihološkim i zdravstvenim posledicama. A posebno su ugroženi oni iz ranjivih grupa, koji žive u siromaštvu.

Zašto je nastava morala da se obustavi u čitavoj zemlji? Zašto je to moralo da se uradi i u onim manjim sredinama u kojima nije bio registrovan nijedan epidemiološki slučaj? Da li zato što rigidan obrazovni sistem nije znao i mogao da se prilagodi, jer jedino prepoznaje da svi moraju da rade na isti način, istom dinamikom i iste sadržaje?

Promenjene okolnosti života i rada izazvale su niz zahteva prema obrazovnim akterima, prvenstveno nastavnicima, deci i roditeljima, namećući potrebu za unapređenjem digitalnih kompetencija, razvojem i korišćenjem novih alata, novom podelom rada i pravila koja pomažu razvoj i učenje.

Pandemija se tako snažno odrazila na obrazovanje dece i mladih, ali je uticala i na okruženje u kome se ono odvija,

uključujući novi vid komunikacije sa nastavnicima i vršnjacima. Svi akteri su se našli u značajno promenjenim porodičnim i profesionalnim okolnostima, izmenjene su rutine socijalnog života, navike i slobodne aktivnosti.

Iako je potencijal digitalnog učenja značajan, veliki broje dece nije mogao da se obrazuje na ovaj način, što se negativno odrazilo na njihovo učenje, kao i sposobnost da izgrade veštine koje su im neophodne za život. Dodatno se produbio digitalni jaz među decom, a slabost obrazovnog sistema i njegova nemogućnost da se prilagodi postala je vidljivija.

Lista potrebnog i neophodnog

Profesionalci koji rade sa decom i za decu imaju stav da dalje delovanje na unapređenju obrazovno-vaspitnog procesa treba da bude usmereno na: jačanje digitalnih kompetencija zaposlenih u obrazovanju; razvoj digitalnih edukativnih alata koji će biti podrška nastavnicima i nastavnicama u realizaciji nastave; razvoj digitalne infrastrukture u školama kako bi se škole povezale na internet; razvijanje digitalnih veština i učenje za svako dete; prevazilaženje digitalnog jaza s kojim se suočavaju ugrožene grupe dece obezbeđivanjem digitalnih uređaja i interneta i pružanjem dodatnih usluga podrške učenju i psiho-socijalne podrške deci; povećanje broja dece iz ranjivih grupa koji imaju mogućnost da uče na daljinu i poboljšanje njihovih ishoda učenja; uključivanje privatnog sektora u optimizaciju digitalnog učenja; razvoj digitalnog učenja za unapređenje procesa obrazovanja i u periodu posle pandemije.

Potrebno je, ističu profesionalci, obezbediti da sva deca imaju pristup internetu bez obzira gde žive, kako bi sticali digitalne veštine koje su ključne za 21. vek. Umesto da ih gura u još veću

Izvor: Pixabay

marginalizaciju, deca i mladi iz ranjivih grupa moraju da osete dobiti digitalne revolucije.

U ovom je kontekstu važno udruživanje javnog i privatnog finansiranja koje treba da stvori nove mogućnosti za učenje deci iz siromašnih porodica i deci iz drugih ranjivih grupa, kao i da nastavnici digitalne kompetencije steknu u inicijalnom obrazo-

Izazovi s kojima se suočavamo šansa su za promene i unapređenje procesa obrazovanja, stvaranje škola 21. veka i škola u kojem se koriste i stiču veštine potrebne za savremeno doba – za svako dete, bez diskriminacije. Međutim, obeshrabruje nedovoljna rešenost Ministarstva prosvete da se sveobuhvatno bavi ovom temom, kao i relativizacija učenih nedostataka i prepreka.

vanju. Za one koji su već u procesu obrazovanja treba intenzivirati obuke kojima se unapređuju digitalne veštine i veštine korišćenja i kreiranja alata u obrazovnom procesu. Potrebna je, takođe, sloboda u modifikovanju sadržaja i sloboda u organizaciji samog rada škole koja zavisi od konkretne lokalne situacije.

Postavlja se i pitanje – zašto je nastava morala da se obustavi u čitavoj zemlji? Zašto je to moralo da se uradi i u onim manjim sredinama u kojima nije bio registrovan nijedan epidemiološki slučaj? Da li je to zato što rigidan obrazovni sistem nije znao i mogao da se prilagodi, jer jedino prepoznaje da svi moraju da rade na isti način, istom dinamikom i iste sadržaje?

Smernice za budućnost

Ova situacija je nametnula razmišljanje o budućem obrazovanju, gde pitanje nije – treba li obrazovanje da bude organizovano uživo ili onlajn, već kako postići veći kvalitet u obrazovanju sve dece tako što se ova dva pristupa kombinuju. To znači da digitalno učenje nije samo sredstvo za obrazovanje u uslovima pandemije, već treba da bude normalnost i u periodu posle pandemije. Zato smanjivanje jaza između dece koja imaju i koja nemaju uslove za pristup onlajn-nastavi, nije samo današnji imperativ već smernica za budućnost.

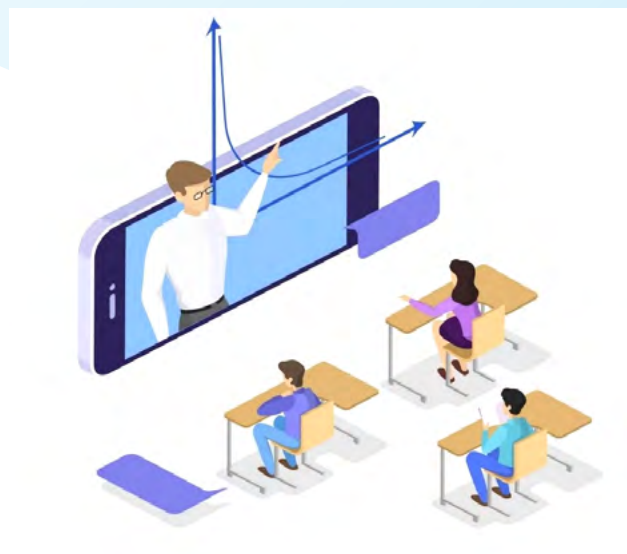
Jedno od rešenja je kreiranje elektronskih baza materijala, tzv. digitalne biblioteke resursa za učenje. Tim stručnjaka treba da se bavi stvaranjem kvalitetnih edukativnih onlajn-materijala i organizovanjem nastave na daljinu. Ministarstvo bi trebalo da formira tim koji će se baviti stvaranjem elektronske biblioteke alata i resursa za obrazovanje.

Deca i mladi imaju pravo da izražavaju mišljenje u vezi sa stvarima i postupcima koji ih se tiču, kao i pravo da ono bude uzeto u obzir u postupku odlučivanja. Svakako, trenutno i buduće obrazovanje treba da uvaži perspektivu dece i mladih. Potrebno je pitati ih za mišljenje i u proces odlučivanja uključiti njihovu perspektivu. Deca i mladi žele da budu pitani o tome kako uče onlajn, kakav je kvalitet obrazovanja, kakva je komunikacija s nastavnicima i žele da njihovo mišljenje bude uzeto u obzir u procesu odlučivanja. Povratna informacija od mladih mora biti korektiv u radu i smernica za unapređenje obrazovanja.

Deca i mladi žele da budu pitani o tome kako uče onlajn, kakav je kvalitet obrazovanja, kakva je komunikacija s nastavnicima i žele da njihovo mišljenje bude uzeto u obzir u procesu odlučivanja. Povratna informacija od mladih mora biti korektiv u radu i smernica za unapređenje obrazovanja.

Uprkos poremećajima usled pandemije i brojnim problemima s kojima su se susreli akteri obrazovanja, ovi izazovi mogu potencijalno rezultirati pozitivnim promenama. Drugim rečima, izazovi s kojima se suočavamo šansa su za promene i unapređenje procesa obrazovanja, stvaranje škola 21. veka i škola u kojem se koriste i stiču veštine potrebne za savremeno doba – za svako dete, bez diskriminacije. Međutim, obeshrabruje nedovoljna rešenost Ministarstva prosvete da se sveobuhvatno bavi ovom temom, kao i relativizacija uočenih nedostataka i prepreka.

*Jelena Žunić Cicvarić i Radovan Cicvarić,
Užički centar za prava deteta*

Izvor: [Stock Adobe](#)

Iskustvo EU dijaloga s mladima ŠTA MOŽEMO DA NAUČIMO?

Srbija je do Evropske konferencije za mlade u Portugalu u martu ove godine imala priliku da poslednji put učestvuje na konferenciji u Bukureštu u maju 2019. godine. Ono što je sada bilo problematično je što je konferenciji prisustvovala samo predstavnica mladih, bez učešća donosilaca odluka iz Srbije. Strukturiranog dijaloga nema bez učešća i onih koji odluke donose u naše ime, te je zajednička strategija aktera omladinske politike učestvovanje zajedničkim snagama na konferenciji u Sloveniji kako bismo prikupili sve neophodne informacije i dobre prakse i implementirali ih u Srbiji.

Uz pluralizam i demokratiju aktivni građani su pretpostavke na kojima počiva Evropska unija, pored toliko važne četiri slobode. Cilj ovih vrednosti je uključivanje svih evropskih građana u procese koji ih se tiču, a jedan od mehanizama participacije mladih u političkom i društvenom životu Evropske unije je **EU dijalog sa mladima**. On predstavlja kontinuirani proces konsultacija mladih i donosilaca odluka, kako bi se zajednički: definisale, kreirale, sprovele i pratile politike značajne za mlade na svim nivoima – od evropskog do lokalnog.

Dokle se stiglo?

Svaki ciklus konsultacija traje 18 meseci i posvećen je određenoj prioritetnoj temi kao podrška realizaciji **11 ciljeva EU Strategije za mlade**. Konsultacije su podjeljene u tri šesto-mesečne faze koje se podudaraju sa tri rotirajuća predsedavanja Evropskoj uniji, gde svaka od ove tri države u saradnji sa Evropskom komisijom i Evropskim omladinskim forumom određuje tematski prioritet za kreiranje zajedničkih preporuka, koje će biti u fokusu celog ciklusa. Na nacionalnom nivou EU dijalogom se bave nacionalne radne grupe koje čine predstavnici relevantnih ministarstava, krovne organizacije mladih, kao i eksperti iz oblasti omladinske politike. EU dijalog s mladima, nastao kao rezultat desetogodišnjeg zagovaračkog procesa za poboljšanje položaja mladih u Evropi, realizuje konsultacije s mladima kroz upitnike, uključivanje brojnih omladinskih i organizacija za mlade u prikupljanje mišljenja i preporuka mladih kroz različite aktivnosti, kao i preko Evropske omladinske konferencije koju organizuje predsedavajući EU. Da bi neki proces bio strukturiran, treba da podrazumeva određene principe poput: međusobnog učenja, izveštavanja o napretku, promocije rezultata, praćenja realizacije procesa, korišćenje evropskih

Izvor: eurodesk.eu

programa i fondova, odnosno: neophodno je da postoji konkretan rezultat zajedničkog rada.

Trenutno je u toku osmi ciklus konsultacija na temu devetog cilja Evropske strategije za mlade „Prostor i učešće za sve”, koji ima sedam potciljeva, u okviru EU dijaloga s mladima simbolično nazvanim: „Evropa za mlade – mladi za Evropu: Prostor za demokratiju i učešće”. Osmi ciklus otpočeo je predsedavajućim triom Nemačka – Portugal – Slovenija, 1. jula 2020. godine i trajeće do 31. decembra 2021. godine. Kako bi osigurali

uključenost mladih u procese donošenja odluka kroz artikulirani dijalog, a oslanjajući se na iskustvo prethodnih ciklusa (jer se konferencije nadovezuju jedna na drugu), dogovoreno je da se ovaj osmi ciklus fokusira na nekoliko stvari: jasan metodološki okvir kada su u pitanju formati kvalitativnog učešća mladih, obezbeđivanje neophodnih informacija svim učesnicima i uključivanje relevantnih donosilaca odluka u proces, stvaranje prostora za ravnopravan dijalog, uz realizaciju događaja na najodrživiji način, uzimajući u obzir: ekološku, socijalnu i ekonomsku dimenziju. Sam dijalog ima nekoliko faza koje započinju istraživanjem teme ciklusa na nacionalnom nivou, a prate ih kvalitativne konsultacije na temu realizacije, u ovom slučaju devetog cilja EU Strategije za mlade na: lokalnom, regionalnom, nacionalnom i evropskom nivou. Dijalog između međunarodnih

Pomak je učinjen tako što je usvojena inicijativa mladih u Savetu za mlade Vlade Republike Srbije, koja se odnosila na osnivanje radne grupe za EU dijalog s mladima. Neophodno je da procesi dijaloga budu inkluzivni, transparentni i reprezentativni pa tako svi mladi koji imaju predlog šta bi to moralo da se nađe na agenda predstavnika mladih u Savetu za mlade Vlade Republike Srbije mogu pisati Krovnoj organizaciji mladih Srbije, ali se i upoznati sa 15 mladih, iz 11 različitih gradova i opština u Srbiji koji predstavljaju 12 udruženja mladih i za mlade.

organizacija mladih i zainteresovanih strana koje predstavljaju institucije EU održavaju se tokom konsultativne faze radi osiguravanja učešća mladih u procesima donošenja odluka u EU.

Šta nas čeka?

Prva u nizu konsultacija održana je u oktobru 2020. godine u Nemačkoj kroz Evropsku omladinsku konferenciju, sa fokusom na implementaciju devetog cilja EU Strategije za mlade na evropskom nivou i sprovođenje onlajn-ankete, u okviru koje će širi krug mladih moći da uključi svoje interese u ovaj proces, uz konsultacije u vezi s povezivanjem s drugim mehanizmima za savetovanja na nivou EU poput *Flash Eurobarometra* i Konferencije o budućnosti Evrope. Nakon konsultativnog procesa i definisanja Ciljeva za mlade, slede konkretni koraci, kako bi oni prerasli u Akciju za mlade. Naredna faza dijaloga održana je u Portugalu marta tekuće godine, gde su predstavljeni rezultati kvalitativnih konsultacija i rezultati onlajn-ankete prethodne faze, o kojima je raspravljano u različitim interaktivnim onlajn-formatima. Kreirani su predozi mera implementacije, planovi i politički zahtevi devetog cilja i pratećih sedam potciljeva, kako bi se uobličili i realizovali na evropskom i na nivou država članica kroz Akciju za mlade. Koristeći ove rezultate, počinje implementacija kako bi konferencija u Sloveniji, planirana za septembar 2021. godine, uključila evaluaciju početne implementacije, uz prikupljanje svih rezultata i nalaza osmog ciklusa. Kroz formulaciju postignuća, kreirace se politički zahtevi i razmatrace se šta još nedostaje kako bi se kreirala Evropska unija kao prostor za uključivanje svih mladih. Krajnji rezultati zajedničkog višemesečnog rada biće

Izvor: youth2021portugal.eu

rezimirani u Rezoluciji, uz zaključke nemačkog i portugalskog predsedavanja, koje će u jesen 2021. godine usvojiti Veće ministara za mlade, u toku slovenačkog predsedavanja Savetu. Ovo su neophodni koraci kako bi se politički pokrenuo proces na nivou EU, odnosno kako bi ova dokumenta bila usmerena na donosiocje odluka.

Ono što je od ključne važnosti za dalji razvoj i uticaj dijaloga je osiguravanje vidljivosti rezultata, a veoma važnu ulogu u ovom procesu imaju upravo evropske omladinske konferencije. Država koja predsedava EU nema obavezu da u okviru dijaloga poziva i države koje su u procesu pristupanja, međutim, neretko to veliki deo njih i čini – u skladu sa internom agendom predsedavanja.

A Srbija?

Srbija je do konferencije u Portugalu imala priliku da poslednji put učestvuje na konferenciji u Bukureštu u maju 2019. godine. Ono što je problematično je što je konferenciji prisustvovala samo predstavnicja mladih, bez učešća donosilaca odluka iz Srbije. Strukturiranog dijaloga nema bez učešća i onih koji odluke donose u naše ime, pa je zajednička strategija aktera omladinske politike učestvovanje zajedničkim snagama na konferenciji u Sloveniji kako bi prikupili sve neophodne informacije i dobre prakse i implementirali ih u Srbiji.

Kao predstavnicja mladih na konferenciji u Portugalu bila sam deo radne grupe koja se bavila fizičkim prostorima za mlade i imala sam priliku ne samo da učestvujem u kreiranju pre-

Neophodno je da Srbija dobije nacionalni omladinski centar, a u tome nam sigurno mogu pomoći adekvatne smernice Saveta Evrope koji ima omladinske centre u Budimpešti i Strazburu.

poruka za implementaciju ovog potcilja već i da prenesem iskustva Srbije u kojoj nema adekvatnih fizičkih prostora za mlade – kako omladinskih klubova tako i omladinskih centara. Pokazalo se da fizički prostori za mlade moraju biti prioritet akterima omladinske politike, ali i da postoje načini za fluidnu upotrebu javnih prostora, javna finansiranja prostora za mlade, kreiranje jasnih procedura i mehanizama kroz uključivanje mladih u ove procese. Neophodno je da Srbija dobije nacionalni omladinski centar, a u tome nam sigurno mogu pomoći adekvatne smernice Saveta Evrope koji ima omladinske centre u Budimpešti i Strazburu.

Kada govorimo o strukturiranom dijalogu kod nas, moramo da istaknemo da on ima svoje začetke kako na lokalnom tako i nacionalnom nivou kroz učešće mladih u radu **Saveta za mlade**. Učinjen je pomak tako što je **usvojena inicijativa mladih u Savetu za mlade Vlade Republike Srbije, koja se odnosi na osnivanje radne grupe za EU dijalog sa mladima**. Neophodno je da procesi dijaloga budu inkluzivni, transparentni i reprezentativni pa tako svi mladi koji imaju predlog šta bi to moralo da se nađe na agendi predstavnika mladih u Savetu za mlade Vlade Republike Srbije mogu pisati **Krovnoj organizaciji mladih Srbije**, ali se i upoznati s nama – 15 mladih ljudi koji predstavljaju mlade u Savetu, iz 11 različitih gradova i opština u Srbiji koji predstavljaju 12 udruženja mladih i za mlade, videti **ovde**. Upravo ove nacionalne radne grupe su relevantna tela koja mogu da utiču na naredni, deveti ciklus konsultacija na nivou EU i tako osiguraju da mehanizmi učešća mladih u procesima donošenja odluka budu obavezujući i za našu zemlju. Jedino na taj način ćemo imati priliku da kao mladi utičemo i kreiramo politike po meri svih nas.

*Jovana Božičković,
Beogradska otvorena škola*

Rezolucija Evropskog parlamenta za Srbiju OŠTRE KRITIKE I/ILI REALNI ZAHTEVI

Na samom kraju, u Rezoluciji se pominju mehanizmi suspenzije u slučaju ozbiljnog odstupanja, reverzibilnost nove metodologije, što nas dovodi do zaključka će se našoj državi, kao i svakoj zemlji koja teži da postane članica EU, suditi na osnovu sopstvenih zasluga u pogledu ispunjenja, primene i usaglašenosti sa nizom kriterijuma i zajedničkih vrednosti neophodnih za pristupanje, te da će kvalitet i posvećenost neophodnim reformama odrediti nivo finansijske pomoći, vremenski raspored i napredak pristupanja.

Nakon predavljanja Nacrta Rezolucije Evropskog parlamenta za Srbiju¹ usledilo je skoro 400 amandmana koji su predložili poslanici ovog tela, zahtevajući da se u Rezoluciji nađu najvažniji problemi u ključnim oblastima.

Evropski parlament je 25. marta usvojio konačnu verziju Izveštaja Vladimira Bilčika, izvestioca ovog tela za našu zemlju. Pored oštih kritika i zahteva za reformama u oblasti pravosuđa, slobode medija i borbe protiv kriminala, u Rezoluciji su se našle i afere: Krušik, Jovanjica i Telekom, kao i napadi na KRIK

¹ Delovi teksta preuzeti su iz originalnog teksta Rezolucije Evropskog parlamenta za Srbiju.
European Parliament resolution of 25 March 2021 on the 2019-2020 Commission reports on Serbia ((2019/2175(INI)), https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021_0115_EN.html?fbclid=IwAR2dsMOTiWkTrsjZPgF8_0mZ1XRf1YHhjMGQCywjZokbq2hdTUCV2-GNL8

i CRTU. Vlasti u Srbiji su na kritički način prihvatile Rezoluciju, diskreditujući instituciju Evropskog parlamenta i pojedine poslanike, uz opšti utisak da je tekst previše oštar i ne prikazuje realno stanje stvari u Srbiji, dodajući da je u dokumentu korišćen: „krajnje nediplomatski jezik”. Ipak, ovaj dokument je odjeknuo u domaćoj javnosti, a njegovu sadržinu su pozitivno prihvatili jedino predstavnici civilnog društva i opozicije u Srbiji.

Među 107 članova Rezolucije ima i pozitivnih i negativnih nalaza.

O napretku

U Rezoluciji se kao pozitivna ističe saradnja između Vlade Srbije i Narodne skupštine u okviru Nacionalnog konventa o

Izvor: europa.rs

Evropskoj uniji (NKEU). Uz to, navodi se i uspostavljanje međustranačkog dijaloga s Narodnom skupštinom Srbije, uz podršku Evropskog parlamenta i kasnije pokretanje druge faze dijaloga, uz učešće svih relevantnih zainteresovanih strana.

Kada je u pitanju položaj nacionalnih manjina, u pozitivnom svetlu ističu se povećani napori Srbije u saradnji sa EU na polju inkluzije romske zajednice, posebno u pogledu poboljšanja njihove stambene situacije. Pohvaljuje se i finalizacija dugo odlaganih prevoda udžbenika za osnovnu školu na bugarski jezik,

Evropski parlament je 25. marta usvojio konačnu verziju Izveštaja Vladimira Bilčika. Pored oštih kritika i zahteva za reformama u oblasti pravosuđa, slobode medija i borbe protiv kriminala, u Rezoluciji su se našle i afere: Krušik, Jovanjica i Telekom, kao i napadi na KRIK i Crtu. Vlasti u Srbiji su na kritički način prihvatili Rezoluciju, diskreditujući instituciju Evropskog parlamenta i pojedine poslanike.

što će omogućiti bugarskoj nacionalnoj manjini da se obrazuje na svom maternjem jeziku.

Podržana je i Vladina inicijativa o izradi zakona o istopolnim zajednicama i promenama imena i pola transrodnih osoba, uz preporuku da se dalje radi na stvaranju sigurnog okruženja za LGBTI osobe i promovisanju kulture tolerancije.

Pozitivni nalazi u Rezoluciji su najzapaženiji kada je u pitanju razvoj funkcionalne tržišne ekonomije. Srbija se poziva da nastavi rad na jačanju konkurentnosti i dugoročnog, održivog i inkluzivnog rasta, strukturnim reformama, posebno u energetsom sektoru i na tržištu rada. Uz sve to, neophodno je poboljšanje transparentnost i predvidljivost u regulatornom okruženju.

U Rezoluciji se pozdravlja aktivno i konstruktivno učešće Beograda u dijalogu s Prištinom i sprovođenje dogovorenih obaveza prema Briselskom sporazumu, kao i dobra regionalna saradnja između Srbije i Kosova u borbi protiv širenja pandemije covid-19. Pored saradnje s kosovskom vladom, pohvaljeno je i angažovanje Srbije u inicijativama za regionalnu saradnju, te se ohrabruje da održi napore usmerene na pomirenje i jačanje dobrosusedskih odnosa, uz pozitivnu ocenu stupanja na snagu novog Sporazuma o regionalnom romingu, potpisanog u aprilu 2019. godine.

Na spoljnom planu ističe se kontinuirano učešće Srbije u misijama i operacijama za upravljanje krizama u okviru zajedničke

bezbednosne i odbrambene politike (ZBOP), kao i antiteroristički aranžmani potpisani između EU i Srbije. U tom se pogledu pozdravlja poboljšanje u regionalnoj i međunarodnoj saradnji u borbi protiv terorizma i ekstremizma.

Sve što ne valja

U prvim članovima Rezolucije izražava se žaljenje što je tempo usklađivanja sa standardima i regulativama EU bio znatno sporiji od onoga što je Vlada prvobitno planirala, uz izvesna odstupanja po pitanjima koja su ključna za pristupanje EU.

U pogledu vladavine prava apeluje se na Srbiju da pruži uverljive rezultate, praćene efikasnim istragama u oblasti sudstva, slobode izražavanja i borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, posebno u slučajevima s visokim nivoom javnog interesa, uključujući slučajeve: Krušika, Jovanjice i Telekoma Srbije. Takođe, izražava se zabrinutost zbog sve većeg nasilja ekstremističkih i organizovanih kriminalnih grupa i pozivaju se vlasti da osiguraju da se slučajevi koje su otkrili istraživački novinari ili uzbunjivači pravilno istraže, uz adekvatno kažnjavanje odgovornih javnih službenika.

Kada je u pitanju funkcionisanje pravosuđa, sa zabrinutošću se primećuje kontinuirani politički uticaj na pravosuđe i napominje potreba za jačanjem zaštitnih mehanizama za njegovu ukupnu efikasnost. U Rezoluciji se izražava žaljenje što pret-

Kada je u pitanju funkcionisanje pravosuđa, sa zabrinutošću se primećuje kontinuirani politički uticaj na pravosuđe i napominje potreba za jačanjem zaštitnih mehanizama za njegovu ukupnu efikasnost. U Rezoluciji se izražava žaljenje što prethodni srpski parlament nije usvojio ustavne reforme usmerene na jačanje nezavisnosti pravosuđa.

hodni srpski parlament nije usvojio ustavne reforme usmerene na jačanje nezavisnosti pravosuđa.

U osvrtu na parlamentarne izbore održane 21. juna 2020. godine izražava se žaljenje zbog dugoročnih trendova pritiska na birače, pristrasnosti medija i nejasnih granica između aktivnosti državnih zvaničnika i stranačkih kampanja. Među negativne nalaze svrstava se i promena važnih elemenata izbornog sistema, uključujući snižavanje izbornog cenzusa. U tom se kontekstu sa zabrinutošću primećuje da je predsednik Aleksandar Vučić najavio vanredne izbore bez ustavne osnove ili političke potrebe, istovremeno najavljujući, kao predsednik Srbije i

najveće političke stranke u zemlji, jedinstveni izborni dan za: predsedničke, parlamentarne i opštinske izbore u Beogradu u proleće 2022. godine.

U Rezoluciji se dalje izražava niz primedbi na rad Narodne skupštine koja se sastala 44 dana nakon proglašenja vanrednog stanja u martu 2020. godine, što je podrilo njen položaj ključne institucije parlamentarne demokratije. Dodatno, oštro se osuđuju nedavni orkestrirani napadi nekoliko poslanika i provladinih tabloida na istraživačke novinare i članove civilnog društva (KRIK, CRTA, Otvoreni parlament).

Na polju spoljne politike brigu izazivaju pojedine izjave srpskih političara koje dovode u pitanje spoljnopolitičku orijentaciju Srbije. Primećena je i sve veća zavisnost od odbrambene i bezbednosne opreme i tehnologije iz Narodne Republike Kine, uključujući sistem masovnog nadzora u Beogradu, bez odgovarajućih mera zaštite i nedovoljnu transparentnost prakse

U osvrtu na parlamentarne izbore održane 21. juna 2020. godine izražava se žaljenje zbog dugoročnih trendova pritiska na birače, pristranosti medija i nejasnih granica između aktivnosti državnih zvaničnika i stranačkih kampanja. Među negativne nalaze svrstava se i promena važnih elemenata izbornog sistema, uključujući snižavanje izbornog cenzusa. U tome se kontekstu sa zabrinutošću primećuje da je predsednik Aleksandar Vučić najavio vanredne izbore bez ustavne osnove ili političke potrebe.

javnih nabavki u sektoru bezbednosti. U Rezoluciji se pominje i zabrinutost zbog bliske političke i vojne saradnje Srbije s Rusijom, uključujući kontinuirano prisustvo ruskih vazdušnih objekata u Nišu.

Veći broj članova u dokumentu izražavaju potrebu usklađivanja politike Srbije u oblasti zaštite klime i životne sredine kao i energetske efikasnosti, gde su izdate preporuke da se ažurira

Izvor: autonomija.info

zakonodavstvo o energetskej efikasnosti i usvoji integrisani nacionalni energetskej i klimatskej plan, a kako bi se olakšao prelazak na cirkularnu ekonomiju. U ovoj oblasti izražena je i velika zabrinutost za nizak kvalitet vazduha, a vlasti se pozivaju da što pre preduzmu mere za njegovo poboljšanje.

Na samom kraju, u Rezoluciji se pominju mehanizmi suspenzije u slučaju ozbiljnog odstupanja, reverzibilnost nove metodologije, što nas dovodi do zaključka da će se Srbiji, kao i svakoj zemlji koja teži da postane članica EU, suditi na osnovu sopstvenih zasluga u pogledu ispunjenja, primene i usaglašenosti s nizom kriterijuma i zajedničkih vrednosti neophodnih za pristupanje, te da će kvalitet i posvećenost neophodnim reformama odrediti nivo finansijske pomoći, vremenski raspored i napredak pristupanja.

*Aleksandra Stojanović i Andrijana Lazarević
Beogradska otvorena škola*

BOŠ
BEOGRADSKA
OTVORENA
ŠKOLA

CIVILNO DRUŠTVO ZA
UNAPREĐENJE PRISTUPANJA
SRBIJE EVROPSKOJ UNIJI

Švedska
Sverige

Beogradska otvorena škola
Bulevar oslobođenja 177,
11000 Beograd, Srbija

T: +381 60 3061 342

E: eupregovori@bos.rs

W: eupregovori.bos.rs i www.bos.rs

S: facebook.com/bos.rs

PROGOVORI O PREGOVORIMA

Stalo nam je do vašeg mišljenja –
ukoliko imate komentar, kritiku ili sugestiju
kako da poboljšamo Bilten, javite nam
se na mejl eupregovori@bos.rs.

Ukoliko ne želite da nastavimo da vam šaljemo Bilten,
o tome nas možete obavestiti na isti mejl.

Molimo vas da imate razumevanja ukoliko vam
nakon odjave stigne naredni broj Biltena –
sistemu treba vremena da prepozna
izmene u broju pretplatnika.